

Adnan Duraković*

MOGUĆE SMJERNICE ZA POBOLJŠANJE KVALITETE KRIVIČNOG POSTUPKA S OBZIROM NA ULOGE POJEDINIH UČESNIKA

SAŽETAK

Postoje brojni znaci kada je pravosudni sistem neefikasan. Problem neefikasnosti pravosuđa postaje fokusom značajne pažnje kako praktičara tako i teoretičara. Suzbijanje kriminaliteta vrši se na teorijsko-dogmatskom principu i pri tome se dominantno oslanja na funkcionisanje zatvaranja, odnosno kaznu zatvora. Istraživanja alternativnih politika suzbijanja kriminaliteta pokazala su da alternative stvaraju efekte redukcije kriminaliteta, povećavaju raspon za individualizaciju kazne i specijalnu prevenciju, smanjuju ukupne troškove i jeftinije su od tradicionalne politike zatvaranja. Percepcija kažnjavanja u svijesti građana je neophodan link između objektivne veličine označene kao vjerovatnost kažnjavanja i poštovanja zakona od tih građana. Kada govorimo o ulozi sankcija, prije svega kazni zatvora u odvratanju ne smije se ostati samo na ulozi sudova koji izriču sankcije, nego je od ključnog značaja ono što im prethodi, a to je djelatnost policije koja određuje vjerovatnosti otkrivanja djela i počinioca, pa time i vjerovatnost sankcija. Alokacija policijskih resursa i upotreba metoda provođenja zakona i istraživanja krivičnih djela dramatično povećava stopu otkrivenosti krivičnih djela i hapšenja što odvrća od činjenja krivičnih djela. Da bi smo vidjeli kako organi represije procjenjuju ključne faktore koji utiču na kriminal moramo pogledati neka od empirijskih istraživanja koja su provedena. Kriminalna statistika je usmjerena prije svega na nasilni i vidljivi imovinski kriminalitet, dok

* Vanredni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

kriminalitet bijelog okovratnika i korporativni kriminalitet zajedno sa kriminalom bez žrtve - kriminalni biznisi (droga, prostitucija i sl.) su u sivoj zoni statistike. Nemogućnost objašnjavanja kriminaliteta preko jedne jedinstvene teorije i tačno definisanih uslova koji utiču na njega na mikro (individualnom) ili makro (socijalnom) planu posljedično stvara u svijesti većine ljudi sliku kriminaliteta kao nečeg iracionalnog i potpuno neobjašnjivog,

Ključne riječi: Policija, odvracanje, mediji, statistika kriminaliteta.

UVOD

U radu će biti prezentirana ključna pitanja krivičnog zakonodavstva koja održavaju nemogućnost krivične represije da postigne osnovne ciljeve. Pitanje kriminaliteta je pitanje stvarne statistike kriminaliteta, njene strukture, funkcionisanja teorije odvracanja, ekonomskih faktora kao i nekih alternativnih pristupa kontroli kriminaliteta, pitanja efikasnosti krivičnog pravosuđa prije svega policije i tužilaštava. U radu će biti prezentirane ključne smjernice za poboljšanje kvaliteta krivičnog postupka kroz fokus na angažovanje uniformisanog dijela policije, primjene diskrecionih ovlaštenja kao i razmatranje personalnih i socijalnih aspekata odvracanja počilaca od kriminaliteta. Cilj rada je da se u nekoliko teza i slika da sadržajni prikaz problema kao i aktuelna gledišta krivičnog prava, kriminalistike i kriminologije sa već naglašenim smjericama ka mogućim poboljšanjima.

1. O žrtvama, medijima, krivičnim djelima, pravosuđu i još ponešto...

„Od 19. vijeka čovjek postaje predmet preobražaja različitih nauka i praksi, penoloških i kriminoloških. Time u igru ulaze dva elementa mjera i elemenat čovječnosti i taj problem ekonomisanja kaznom postaje i danas pitanje. Blagost u kažnjavanju ili ublažavanje nasilnosti u kažnjavanju

povezano je sa promjenom u 17. vijeku u strukturi zločina kada umjesto krvnih delikata, povreda i tuča imamo imovinske delikte koji poprimaju karakter vještine, a umjesto slabih i neuhranjenih ubica koji djeluju namah imamo lukave kriminalce 18. vijeka udružene u naoružane grupe, krijumčare koji se kriju i izbjegavaju krvoproliće. Poslije 1755. godine došlo je do rasturanja velikih družina i od tada imovinski delikti postaju stvar pojedinaca ili sasvim malih grupa sa profesionalizacijom.¹ „Sa relaksacijom ljudskih odnosa došlo je i do ublažavanje zločina i prije ublažavanja zakona. Tome je prethodilo nekoliko preduslova u vidu porasta bogatstva i životnog standarda i sa time porast zahtjeva za bezbjednošću. Sa time dolazi do zakonodavnih promjena i zauzimanjem strožijeg stava prema krađi i sitnijim prestupima, rasta policijskog aparata posebno u Parizu, koji spriječava rast organiziranog i otvorenog kriminala ka manje upadljivim oblicima, pravda postaje sporija i teža, a došlo je do razvoja tehnika otkrivanja krivičnih djela, poboljšavanja kaznene prakse, a ipak prestupništvo postaje brojno koje je kao jato skakavaca nasrnulo na francuskog seljaka nanoseći mu štetu u vrijednosti trećine, više nego porezi. Magistrati tvrde da je pravosuđe ranije bilo efikasnije jer su sada zatrpani predmetima, a bijeda naroda i izopačavanje običaja doveli su do porasta broja zločina i krivaca, a to pokazuje stvarna sudska praksa.“²

Kakva je struktura kriminala i kakvi su efekti pravosuđa je vrlo teško pitanje. Za odgovor na ovo pitanje možemo se poslužiti statistikom zvaničnih tijela, akademskih istraživanja kao i praćenjem medija. Po strani ćemo ostaviti zvanične statistike, a fokusirat ćemo se na alternativne izvore kako bi mogli ocjeniti efikasnost krivičog pravosuđa. Komparacijom akademskih i empirijskih analiza kriminaliteta i medijskog predstavljanja žrtava može se doći do zaključka da su mediji dramatično promjenili pogled na žrtve i kriminal generalno u drugoj polovini 20.

¹ M. Fuko, *Nadzirati i kažnjavati- nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi sad 1997, 74.

² Prema: M. Fuko, *Nadzirati i kažnjavati- nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi sad 1997, 75.

vijeka. Posljedično imamo pretjerano tretiranje, nedovoljno tretiranje ili pogrešni prikaz specifičnih žrtava i pojedinih krivičnih djela. Selektivnost predstavljanja kriminalnih akata je definisana operativnim principima medija, a ti principi nisu identični sa akademskim i empirijskim referencama. Uglavnom se naglašava opasnost po društvo sa notom moralne panike i u kontekstu dnevne politike i socijalnih i ekonomskih kriza i relacija.

Mediji su danas fokusirani na teška krivična djela sa elementima nasilja koja imaju notu interperosnalnog slučajnog kriminala između nepoznatih osoba za razliku od imovinskog kriminala. Imovinski kriminal se kreće od sitnog imovinskog kriminala do kriminala korporacija, kriminala bijelog okovratnika i kriminala elita koji ostaje neprimjećen. Kriminal elita i kriminal bijelog okovratnika uključujući i kriminal koporacija je medijski eksploatisan u okviru političkih borbi u pokušaju da se politički protivnik prikaže kao korumpiran i nedostojan narodnog povjerenja za obnašanje vlasti.

Nasilje u porodici i nasilje sa interpersonalnim relacijama ostaje nedovoljno prezentirano sa izuzetkom slučajeva kada su akteri poznate ličnosti ili kada su žrtve voljne u dužem period davati informacije medijima i plijeniti pažnju čitalaca. Mediji idu na prezentiranje grupa koje predstavljaju tzv. "idealni tip žrtve" tj. grupe koje su slabe, nemoćne za odbranu i koje kao takve imaju simpatije javnosti, dok ostali tipovi žrtva se tretiraju bez značajnije pažnje, čime se pritisak javnosti usmjerava sa tih grupe i tih vrsta krivičnih djela.

Istovremeno to utiče da se medijski pritisak na institucije i ključne osobe u njima prenosi i na kriminalnu politiku i time resursi odvlače od drugih grupa krivičnih djela i žrtava. Prema istraživanju koje smo koristili dominiraju prikazi žrtava iz više i srednje klase uključujući kriterij rase, pola, dobi i seksualne orijentacije. Izvještavanje medija, a prije svega novina se uklapa u već postojeće kulturne i političke šeme, što dovodi u

pitanje kvalitet informacija. Kriteriji medijske interesantnosti utiču na frekvenciju i prioritet i to su: drama sa akcijom, hitnost i aktuelnost, prisustvo poznatih osoba, nasilje i seks. Naročito su interesantni događaji koje mediji prikazuju kao “signale” čiji iskaz ima značaj za promjenu raspoloženja društva čime se prikazuje slika društva koje je prijeteće opasno i koje zahtjeva autoritarni sistem krivičnog pravosuđa i vladavine. Cilj je proizvesti momentalnu zainteresovanost za događaj, a u prikazu događaja se sjedinjuje novinarsko izvješće i policijska istraga. Mogućnost da se nekom prebaci odgovornost ili krivnja za propust ili direktno činjenje, kao što je policija, sud, školstvo ili konkretna politika ili da se to prikaže kao dio šireg problema utiče na zastupljenost teme.³

Kod izbora žrtava mediji precjenjuju određene tipove žrtava i krivičnih djela, a podcjenjuju druge tipove. Kriminal elita za razliku od uličnog kriminala je teško precizno definisati u terminu ko ga je počinio, ko je oštećen, a posljedice se ne mogu prikazati jednim slikovitim događajem koji ima svoju kulminaciju, pa usljed toga nije moguće direktno okriviti nekoga niti napraviti sliku idealne žrtve, jer uvijek postoji neko opravdanje, kao što su slabi uslovi poslovanja, nepažnja klijenata ili njihova pohlepa itd. Jezički opisi i termini kod ovog kriminala su blagi spram uličnog nasilja i prije su u upotrebi izrazi kao što su nezgoda, nesreća, propast, gubitak, a manje izrazi koji oslikavaju ružan karakter i zlu namjeru osoba.

Kada se govori o kriminalu elita govori se o kriminalu bijelog okovratnika i kriminalu korporacija koje mogu da opstanu samu u široko rasprostranjenoj kulturi koju označavamo kao bure pokvarenih jabuka ili čak možemo govoriti o sistemskoj korupciji ili crvljivim voćnjacima koje u zemljama u tranziciji poprima oblik klijentelizma u kojem se stvara odnos feudalne zavisnosti između mreža različitih klika koje preko primarnih rodbinskih i prijateljskih veza održavaju postojeći sistem

³ C. Greer, News Media, Victims and Crime , http://www.sagepub.com/upm-data/15712_02_Greer_Ch_02.pdf (od 4/19/2007, stranica posjećena 20.09.2013.)

proizvodnih i vlasničkih odnosa i koji dominiraju javnom upravom na način koji nije svojstven modernoj državi određujući izbor osoba za ključne pozicije i koji su povezani odnosom poslušnosti na feudalno-vazalni način, a ne kriterijumom efikasnosti poslova koje obavljaju. U takvoj situaciji brojni podsistemi kao što su javna uprava, policija, sudstvo, mediji tretiraju kriminal ili ovakava štetna ponašanja u širokom smislu (po osnovama upravnog, građanskog ili krivičnog prava) i na različite načine nesposobni da imaju usaglašeno djelovanje otvarajući prostor za sve oni koji djeluju na principu moralnog hazarda, odnosno ponašanja koje postaje predvidljivo da se za njega neće odgovarati nego će se troškovi takvog ponašanja prebaciti na neke druge grupe u društvu, najčešće poreske obveznike ili građane. Do krivičnog procesa dolazi samo kada skandal poprimi takve razmjere da nadležna tijela moraju da djeluju kako bi vratili autoritet i kada su pozicije ključnih osoba ugrožene usljed nepovjerenja javnosti takvim skandalom. Ako i dođe do krivičnih postupaka oni se najčešće ne završavaju osuđujućim presudama jer su osobe optužene za kriminal elita prije svega ugledne osobe koje odstupaju od stereotipa kriminala, a njihove djelatnosti ili propusti mogu se okvalifikovati kao loše procjene „dobrih menadžera“ u teškim uslovima poslovanja i prije su posljedice vanjskih šokova i kriza, a manje lošeg karaktera. Za sve to će se potruditi dobri advokati, jako političko lobiranje, medijski pritisak i podmićivanje.

„Svaki društveni sloj u 18 vijeku imao je zonu tolerisanog ilegalizma koji je postajao kao nekakav regularni izuzetak u obliku privilegija, što je dovodilo do toga da se uredbe stalno objavljuju ali nikada ne primjenjuju u toj saglasnosti vlasti ili njenom nemaru. Za razliku od bogatijih slojeva siromašniji slojevi nisu imali ove privilegije nego su imali zonu ilegalizma izvojevanu silom ili upornošću što je bio uslov preživljavanja, a prijetnja ograničavanja takvog ponašanja vodila je pobuni ili ukazivala na nemire, na isti način kao što bi ukidanje privilegija višim slojevima vodilo komešanju među njima. Ovaj ilegalizam je u nižim slojevima poprimao oblik nasilnog kriminala ili kriminala protiv imovine, a danas

posebno droge (opaska autora) i s njom povezanih djela. Time kriminal postaje dio širokog narodno rasprostranjenog ilegalizma koji je uslov opstanka. Ovi ilegalizmi više i niže klase često nisu bili suprostavljeni nego su se nekada i pomagali, ali nekada su bili i protivuriječni. Takva situacije prešućivanja i tolerisanja postajala je rasadnik kriminala.⁴ U zemljama u tranziciji s pravom se u puku javlja floskula da svaka politička opcija ima svoje policajce, tužioce, sudije i svoje kriminalce, jer i jedni i drugi imaju svoju ulogu u održavanju tolerisanog ilegalizma.

1.1. Neefikasnost sistema represije

Rezultati rada pojedinaca ili organizacije se mjere ili kroz rezultate koji se porede sa prosječnim u datoj djelatnosti ili kroz uspjeh izgradnje nečeg jedinstvenog što se ne može porediti ni sa čim sličnim. Metod ocjenjivanja preko prosječnih rezultata metod je najčešće korišten u školama kroz ocjenu pohađanja nekog studija. Interesantan problem u policiji, ali i u drugim javnim službama je uvriježena praksa izbora rukovodilaca koji imaju malo ili nimalo iskustva “na ulici” za rukovodna mjesta, što po nekim istraživanjima ima izvjesne prednosti, a sa druge strane i neke nedostatke. Istraživanja na bazi case-studies trebale bi da osvijetle osobine osoba koje su se popele na najviša mjesta u policiji. Cilj je utvrditi kriterije zajednice u definisanju uspjeha. U Americi na nacionalnom i državnom nivou za uspjeh pojedinaca su ključna profesionalna udruženja, kao i privatni savjetnici i zagovornici-lobisti. Istraživanja su pokazala da oni koji su napravili lični uspjeh svi liče jedni na druge, da se broj kriterija za uspjeh smanjuju, da su kriteriji unaprijed postavljeni i ujednačeni, što sa aspekta kvaliteta i inovativnosti u jednoj

⁴ M. Fuko, *Nadzirati i kažnjavati- nastanak zatvora*, Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi sad 1997, 81.

organizaciji znači stagnaciju, jer ne dolaze svježije vrijednosti, inovacije i svježja krv.⁵

Vrlo rašireno shvatanje je da su rukovoditelji u policiji kao i u bilo kojoj drugoj organizaciji ključni element od kojeg ovise performanse organizacije. Često se tome u prilog ističu analize slučajeva poznatih policijskih rukovoditelja ili još više takve stavove zagovara opšta teorija menadžmenta ili rukovođenja koja navodi primjere uspješnih menadžera iz poslovnog svijeta. U stvarnosti ipak su rijetki primjeri menadžera koji su uspjeh u karijeri doživjeli sa uspjehom u performansama organizacije ili vezano za posao koji su obavljali, jer se menadžeri biraju mnogo češće na osnovu nekih drugih kriterija koji nemaju baš puno veze sa performansama.

Kao što advokatska poslovice kaže da postoje dvije vrste advokata, jedni koji poznaju pravo, i oni drugi, koji poznaju sudije i da su ovi drugi uspješniji pa njih treba angažovati u parnicama, pa isto tako puno toga utiče na izbor rukovoditelja u policiji i njihovu uspješnu karijeru. Prije svega ključne stavke za kretanje u hijerarhiji su političke figure, zatim uticaj rukovodilaca na sredinu u kojoj rade ukoliko njihovo napredovanje ovisi od nekog glasanja, a vrlo često uspjeh ovisi od mogućnost da se u te svrhe koriste razni instrumenti za stvaranje skandala i iznošenje prljavog veša, kao i instrumenti podrivanja uspješnog rukovođenja unutar same organizacije od pojedinaca i bureta crvljivih jabuka.

U studijama koje su provedene kao važno pitanje postavlja se pitanja kakav profil rukovodilaca prolazi, a kakav ni slučajno ili vrlo teško može proći u policijskoj organizaciji jer očigledno prema rezultatima istraživanja vrlo malo performanse igraju ulogu u napredovanju i vrlo je

⁵Prema: S.D.Mastrofski, Police Organization and Management Issues for the Next Decade, 2007
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/218584.pdf> (stranica posjećena 13.07.2013)

malo onih rukovoditelja koji su napredovali jer su proveli organizacione ili druge promjena.

Organizacije o kojima govorimo toliko su najčešće otporne na destrukciju da iako nema nekog genijalnog vodstva zadržavaju rutinu obavljanja svakodnevnog posla, najčeše jer im to zakon određuje što im omogućava preživljavanje, odnosno suzdržavanje od urušavanja, što u organizacijama koje se suočavaju sa konkurentskim performansama ne bi dugo moglo biti tako.

Profil policije se dramatično mijenja u poslednjih nekoliko decenija. Prije svega sve više žena nalazi svoje mjesto u policiji kao i to da sve više fakultetski obrazovanih kandidata nalazi svoje mjesto u policiji. Ono što policiju interesuje je da li postoje razlike u situacijama kada neko postane policajac nakon sticanja fakultetske diploma, i situacije u kojoj je neki policajac stiče fakultetsku diplomu. Zatim se postavlja pitanje da li je bolje ono obrazovanje koje je fokusirano na tehnička pitanja ili profesije kao što je kriminalista, pravnik, inženjer ili ona koja uključuju generalna pitanja kao što su ljudska prava i sl. kao i da li je policija kao organizacija od njih imala korist u segmentima pronalaženja - rješavanja problema u sklopu policijskih projekata ili se ti pojedinci koriste u sklopu poboljšavanja performansi u vezi svakodnevnih policijskih intervencija. Da bi se utvrdio stvarni efekat obrazovanja na policiju moraju se prvo utvrditi performanse, prije svega kvaliteta odluka koje oni donose. To se čini na način da to neko drugi to posmatra i ocjeni, zatim da to pojedinac učini sam ili da se to prati preko policijske dokumentacije. Značajno je da svako obrazovanje izgubi efekte na svakodnevni rad tokom protoka nekog vremena ako se ne nadograđuje. U osnovi malo toga se promijenilo u policijskoj edukaciji i ključno je pitanje kako razni oblici treninga utiču na performasne odnosno na rezultate. Policija za zajednicu radi sada mnogo širi krug poslova nego što su to borba protiv kriminala i održavanje reda. To je prije svega pružanje uslužnih djelatnosti. Od policije se traži da bude spremna da odgovori na kritične incidente i da bude u stanju da građanima da informacije o gotovo svim događajima.

Odlučivanje o ovome utiče na dislokaciju resursa i prioriteta u radu uključujući i potrebu za bolje obrazovanim pojedincima.⁶ Obrazovanost je ključna u slučajevima policijske diskrecije kao suštine policijskog posla.

U Engleskoj se dugo već razmatra uloga policijske diskrecije:⁷

- i to kao značaj i širina policijske diskrecije,
- tenzije koje prate diskreciju kao i paradoksi diskrecije,
- kako zakoni dopuštaju i ograničavaju diskreciju,
- izazovi pred policijom da provede diskreciju sa visokim standardom legitimiteta kao i da zadrže očekivanu odgovornost pred zajednicom.

Sušтина policijskog rada je u izboru ili prosudbi na bilo kojem nivou policijskog rada, od najnižeg do najvišeg. Policija ima široku diskreciju uključujući “da istražuje, da ispituje, da pretraži, da liši slobode, da upozori, da naredi, da naplati kaznu, da provodi krivični progon, da pregovara o krivnji i druge stvari.”⁸ Kako autori kažu diskrecija je imanentna cijelom krivičnom postupku kao i na svim nivoima i to je samo po sebi kontradiktorno sa principom legaliteta koji tu diskreciju ograničava. Od 60. tih godina 20. vijeka godina u SAD se mit o punom policijskom kapacitetu istražuje kroz segmente: 1) izbor ciljeva, 2) izbor metoda intervencije, 3) izbor kako raspolagati slučajem, 4) izbor istražnih mjera, 5) izbor procedura na terenu ,6) traženja dozvola i odobrenja.⁹

⁶ Prema: S. D. Mastrofski, *Police Organization and Management Issues for the Next Decade*, 2007 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/218584.pdf> (stranica posjećena 13.07.2013)

⁷ S. Bronitt and P. Stenning, *Understanding discretion in modern policing*, Thomson Reuters, 35Crim LJ/2011, 319,320

⁸ S. Bronitt and P. Stenning, *Understanding discretion in modern policing*, Thomson Reuters, 35Crim LJ/2011, 320.

⁹ S. Bronitt, P. Stenning, *Understanding discretion in modern policing*, Thomson Reuters, 35Crim LJ/2011, a prema: Goldstein H, “Categorizing and Structuring Discretion” in Goldstein H (ed), *Policing a Free Society* (Ballinger PublishingCompany, 1977) pp 95-100.

Autori navode da je potrebno razlikovati dva pojma, jedan je diskrecija, a drugi intepretativno mišljenje. Intepretacija situacije kroz interpretaciju činjenica je preduslov za izbor, ali nije sastavni njegov dio, ona je odluka o izboru toka akcija npr. da zaustavi motorno vozilo, da testira vozača na alkohol, da ga liši slobode itd. Sa promjenom opšteg gledišta mijenja se i kriterij za primjenu diskrecije. Npr. u nekim djelima policajci su primjenjivali privatne mjere i nisu provodili zvanične istrage kao u slučajevima porodičnog nasilja, ali kako je javnost postala senzibilna ova se djela tretiraju na strogo formalan način.

Poseban strah vezano za diskreciju se ogleda u strahu od diskriminacije bez obzira što pozitivni propisi sami po sebi zabranjuju svaku vrstu diskriminacije. Posebno je javnost osjetljiva na privatizaciju odnosno diskreciju u parcijalnim privatiziranim interesima, a ne u javnom interesu.

Sudovi u Engleskoj napravili su čitavu doktrinu nezavisnosti policijskog pozornika “constabulary independence”. Sudovi imaju instrumente da nadziru zakonitosti rada policije, ali to nerado čine, jer operativne nedležnosti policije koje proizilaze iz zakona da nadziru kada hoće, gdje hoće, lokaciju koju hoće leži na njima. Kako bi rekao Sir Robert Peel koji je ustanovio policiju u Londonu diskrecija je sposobnost da se pravila ponašanja primjene na svaku situaciju u kojoj se policajac može naći i ona je stvarna procjena inteligencije, policijske kompetencije svake individue koja obavlja policijske poslove da bi spriječila kriminal, da održava red i provodi zakon uključujući i izbor mjera, od razgovora do lišenja slobode.

Razlozi zašto je diskrecija nužna u krivičnom pravu i radu u policiji su:

- Niti jedno zakonodavstvo ne može precizno odrediti kada je neko ponašanje kriminalno, a kada ne;
- Da se izbjegnju slaba zakonska rješenja kao i da se uspostavi pravičnost;

- Diskrecija je potrebna da bi se moglo odlučiti koja krivična djela će se progoniti, a koja ne, jer sva krivična djela sa ograničenim resursima ne mogu biti prioritet;
- Striktna primjena zakona vodi do osjećaja nepodnošljivosti i osjećaja terora.

Iako ovo djelo dominantno govori o ovlaštenim službenim licima i njihovim postupcima u uvodu uvog poglavlja ćemo dati nekoliko opaski na rad tužilaca.¹⁰ Tužilačka diskrecija je često meta napada i mnogo je alternativnih prijedloga kako da se usmjerava i kontroliše tužilački rad, ali za većinu tih modela nedostaju precizne informacije kako bi se mogle kontrolisati tužilačke odluke. Iako postoje stragije koje pokušavaju da kontrolišu rad tužilaca izvana kao što su zakoni i saslušanja od strane zakonodavnih komisija, postoji dosta kapaciteta za kontrolu rada tužilaštava iznutra od strane onih koji ih biraju, žrtava i advokata odbrane. Logika rada tužilaštava polazi od toga da glavni tužioci moraju da slušaju svog poslodavca, a zatim tu logiku slijede i niži nivoi u tužilaštvu. Ključno za imenovanje, zadržavanje i motivisanje tužilačkog osoblja jesu plate koje su u javnoj službi postavljene fiksno kao i u bilo kojoj birokratski uređenoj organizaciji.

Nije da nije bilo pokušaja da se postave standardi rada u vidu broja sati rada ili posebnih nagrada za posebno uspješan rad. Specifičnost tužilaštava za razliku o advokature nije samo u materijalnoj dobiti kao motivatoru za rad nego za rad u tužilaštvu postoje i širi društveni motive, ali bez sumnje materijalni uslovi rada djeluju stimulišuće iako se ne mogu porediti sa privatnim sektorom. Osoblje u tužilaštvu se razlikuje po iskustvu u sudnici kao i po načinu dolaska u tužilaštvo, jer neki dolaze iz advokature, neki su počeli u tužilaštvu, sudu i imaju iskustvo dok drugima treba edukacija. Osoblje u tužilaštvu se razlikuju i u ličnim karakteristikama, a oni sami se mijenjaju sa dužim radom u tužilaštvu.

¹⁰ S. Bibas, „Rewarding Prosecutors for Performance”, *OHIO STATE JOURNAL OF CRIMINAL LAW*, 6/2009.

Neki postaju bolji, dok neki postaju umorni. Iako se njihov rad posmatra kroz optuženje to nije njihova krajnja svrha, jer krajnja svrha je pravda, uz sve etičke i stručne zahtjeve rada.

Mjere za mjerenje učinkovitosti ili opterećenja tužioca je broj slučajeva, broj optužnica, broj uspješno okončanih predmeta. Ali to su samo vidljiva mjerila dok postoje i druga kao što su profesionalizam, etika, ophođenje, kvalitet podnesaka, zadovoljstvo ostalih učesnika u postupku kao i respekt od strane pripadnika pravosuđa, optuženih tako i žrtava, advokata, policijskih agencija ili čak političara koji prate i zainteresovani su za stanje kriminaliteta u njihovoj jurisdikciji.

Za kvalitetnu procjenu rada tužilaca potrebno je da se obavi i analizira veliki broj slučajeva i to sveobuhvatno, iz svih uglova i perspektive učesnika. Za ocjenu rada tužilaca koriste se mišljenja advokata odbrane, mišljenja sudija, pa čak vrlo korisno je koristiti usluge penzionisanih tužilaca da procjene rad tužilaca. To služi da se u kao i u radu policije uoče problemi, i ako je moguće da se poprave performanse kroz edukaciju i trening, dok u nekim slučajevim služe i kao osnov za prekid angažmana tužilaca. Procjena rada tužilaca treba u osnovi da motiviše na rad i da ukaže na stvarne rezultate kao i da ukaže tužiocima na druge učesnike u postupku prema kojima mora da vodi računa.

Neki profesori predlažu da se tužiocima daju povremene nagrade zavisno od okolnosti slučaju kako bi osigurali uspjeh optužnice čime se utiče da tužioci onda napuštaju tradiconalnu politiku pregovaranja o krivnji, odnosno da se novčano kažnjavaju njihova drugačija ponašanja.

Međutim iako u teoriji ovo izgleda pogodno praktički to je neizvodljivo jer se ocjena rada vrši na osnovu statističkih podataka na koje manipulacijom utiče sam tužitelj. S druge strane nagrađivanje po slučaju motiviše tužitelje da se neselektivno fokusiraju na slučajeve u smislu težine i to bi dovelo do smanjivanja društveno odgovornog ponašanja tužitelja. To znači da se mora napraviti razlika između profesionalnog i

etički odgovornog rada od onog koji to nije u protivnom gubi se svrha ocjenjivanja. Za razliku od novčanih nadoknada za koje zaposlenici žele da budu tajni i koji izazivaju ljubomoru, neneovčane nagrade naprotiv imaju smisao da budu javne i da budu lekcija i podsticaj za bolji rad. To su najčešće lične ili oficijelne pohvale poslije uspješno okončanog postupka. Zaključak koji bi mogli izvući je da rad tužitelja treba gledati kroz prizmu brojnih faktora, a ne samo jednog u protivnom doći će do iskretanja statistike što može uticati na kvalitet ishoda njihovog rada.

1.2. Uniformisana policija

Kontrola kriminaliteta je najvažnija funkcija policije pored drugih brojnih funkcija. Uspjeh u rješavanju krivičnih slučajeva se mjeri kroz stopu hapšenja. Osnovni zadaci uniformisane policije su održavanje javnog reda i mira, zaštita ljudi i imovine. Niti jedan drugi segment policije nije uključen u rješavanje ključnih policijskih problema kao uniformisana policija i to kroz patrolnu djelatnost. Oni u svom radu identifikuju kriminalne aktivosti, identifikuju žrtve, svjedoke, obezbjeđuju dokaze, i po mogućnosti provode određni nivo istrage koja se kreće od neznatnog do ključnog doprinosa mjerenu lišenjem slobode počinioaca, pronalaskom stvari i dokaza, prikupljanjem obavijesti, radom u zajednici, pa sve do korištenja informatora. To otvara prostor da će slučaj biti uspješno riješen u kasnijem sudskom postupku.

Upravo uniformisana policija iako se to tako ne predstavlja u očima javnosti je odgovorna i zaslužna za veći dio potreba i zadovoljstva zajednice. Da bi se promaknuo ovaj segment policije koji se neopravdano zanemaren čak i u krugovima policijskih rukovoditelja ćemo posvetiti ovaj dio rada. Uniformisana policija glavni doprinos kontroli kriminaliteta daje kroz službene zabilješke ili preliminarni izvještaj. On je osnova za daljnju detektivsku aktivnost po kriminalnim slučajevima. Od kvalitetno urađene ove faze ovisi mogućnost kriminalističkog ili detektivskog rada policije da uspješno okonča naredne faze istražnog procesa. Patrolni policajac je prvi policajac koji saznaje za događaj i prvi

dolazi na lice mjesta, prvi je u poziciji da shvati vrući trag vezano za krivično djelo, počinioca i žrtvu pa mnogi policijski odjeli nalaze veliku korist od toga da patrolnom policajcu dodjele priliku da okonča preliminarnu istragu. Istraživanje je pokazalo da oko 80% lišenja slobode je rezultat preliminarne istrage patrolnih policajaca na licu mjesta, uspješne identifikacije od strane patrolnog oficira i žrtve ili poduzimanjem drugih radnji neposredno nakon događaja. Obim aktivnosti koje provode patrolni policijaci se kreće od obezbjeđenja lica mjesta do provođenja svih radnji kod određenih krivičnih djela. Uključivanje patrolnih policajaca povećava njihov moral, poboljšava povjerenje u zajednici kao i unaprjeđuje razmjenu informacija iz zajednice prema kriminalističkoj policiji i detektivima koji rade na slučajevima. Patrolni policajaci u strukturi svog doprinosa čine 91% udjela u obezbjeđenju lica mjesta, obavještavanje kriminalističke policije o progresu vezano za preliminarnu istragu ide do 73% udjela, vrši razne provjere u 69% slučajeva, intervjuiše žrtve i svjedoke u 64% slučajeva, traži potencijalne svjedoke 64% slučajeva, intervjuiše osumnjičenog u 47% predmeta, provodi test na droge u 44% slučajeva, prikuplja fizičke dokaze od osumnjičenog i sa lica mjesta u 42% slučajeva, ispituje osumnjičenog u 41% slučajeva, prikuplja dokaze za daljnju analizu u 40% slučajeva, koordinira istragu sa tužiocem u 25% slučajeva, poduzima obavještajne aktivnosti u 20 % slučajeva, poduzima neko od prikrivenih djelovanja u 8% slučajeva.¹¹

Osnovni smisao upotrebe uniformisanih patrolnih policajaca u preliminarnim istragama je da je njihov broj neuporedivo veći u odnosu na pripadnike kriminalističke policije i kao takvi većinu slučajeva mogu riješiti brže i jeftinije. Službene zabilješke ili preliminarni izvještaji su prvi dokumenti koje će neko vidjeti radi procjene tog slučaja i sadrže osnovnu faktografiju događaja. Kriteriji koji se koriste za ocjenu uspjeha preliminarne istrage u odnosu na okončanje slučaja su sljedeći: hapšenje osumnjičenog, identifikacija osumnjičenog, priznanje osumnjičenog,

¹¹ C. L. Womack, "Criminal Investigations: The Impact of Patrol Officers on Solving Crime", Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2007, 19.

kompjutersko pretraživanje npr. registarskih tablica, identifikacija ukradene imovine, pronalazak forenzičkih dokaza, korištenje policijskog biltena, ostali dokazi kao što su snimak kamere, podatak o telefonskom broju sa kojeg su poziv ili poruka poslani, modus operandi, fotorobot itd.¹² Istraživanja autora su pokazala da patrolna policija daje najveći doprinos ili doprinos preko 75% udjela u rješavanju slučaja npr. kod krivičnih djela u vezanih sa drogama u 88,7% slučajeva, imovinom u 51,2% slučajeva, maloljetničkim kriminalom u 71,8% slučajeva, dok u nasilju protiv osoba najmanji je odlučujući doprinos i iznosi oko 21% udjela, a što ukupno čini 57,7% od ukupnog broja slučajeva. U ostatku istraga uniformisana policija daje značajan, minimalan ili umjeren doprinos. S druge strane analiza rada detektiva ili kriminalističke policije pokazuje strukturu njihovog vremena na slučajevima: kontakt žrtava i svjedoka 19,9% vremena, pripremanje za pisanje izvještaja 17% vremena, analiza slučaja 9,2% vremena, kompjuterska pretraga u potrazi za informacijama o osumnjičenom 6,7% vremena, intervju/ispitivanje osumnjičenog 6,4% vremena i minimalno vrijeme za ostale radnje kao što su prepoznavanje, nadzor na terenu itd.¹³

Postoje brojni znaci kada je pravosudni sistem neefikasan. Problem neefikasnosti postaje fokusom značajne pažnje. U stvarnosti vrlo je malo studija o efikasnosti pravosudnog, a posebno policijskog rada i tužilačkog rada. Prije svega ranija istraživanja su imala u fokus na upravljanje slučajevima - case management i to kroz poboljšanje komunikacije i protoka informacija, a u vezi sa razvojem tehnologija u komunikacijama. Urađeno je mnogo i u racionalizaciji djelovanja sudske administracije kroz raspored i upravljanje vremenom u sudnicama. Unaprijeđeno je traganjem za određenim slučajevima kada se za to ukaže potreba kao i povezivanja kompleksnih slučajeva i kriminalističkog procesa.

¹² C. L. Womack, "Criminal Investigations: The Impact of Patrol Officers on Solving Crime", Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2007, 47,51.

¹³ C. L. Womack, "Criminal Investigations: The Impact of Patrol Officers on Solving Crime", Thesis Prepared for the Degree of Master of Science, University of North Texas, 2007.

Najčešće tačke neefikasnosti sistema represije su postojanje diskrecionih ovlaštenja koje čine stvari nepredvidljivim, suprostavljenih ciljeva dva ili više učesnika ili agencija, neučinkovitost ili neaktivnost jednog od ključnih učesnika kao i prekid procesa od strane vanjskih učesnika.

Policija je kompleksna organizacija što znači da ima više od jednog cilja i više segmenata svoje djelatnosti, od kontrole saobraćaja do najvažnijeg segmenta kontrole kriminaliteta. Segment kontrole kriminaliteta se najčešće procjenjuje kroz stopu lišenja slobode, naročito u slučajevima ozbiljnog kriminaliteta. Istraživanja su pokazala da je najveća stopa otkrivenosti u slučajevima ubistava, zatim slijede silovanja i napadi, dok su razbojništva, provale u stanove, teške krađe i krađe su na najnižem nivou efikasnosti otkrivanja iz razloga što se policija u svom radu najviše oslanja na žrtvu, brzinu prijave i njenu sposobnost identifikacije koja u slučajevima kada motiv ličnih odnosa ne postoji postaje komplikovan za riješiti i dokazati.

Politika kontrole kriminaliteta košta državu ogromnih resursa, a da pri tome one nema jasnih mjerila učinkovitosti tih programa. Rekli smo da se suzbijanje kriminaliteta vrši na dogmatskom pristupu koji se oslanja na funkcionisanje zatvaranja. Istraživanja alternativnih politika suzbijanja kriminaliteta pokazala su da imaju redukciju kriminaliteta, povećavaju raspon za individualizaciju kazne i specijalnu prevenciju, smanjuju ukupne troškove i jeftinije su od tradicionalne politike zatvaranja. Ove alternativne politike nisu povezane sa inkapacitacijom ili oneposobljavanjem za izvršenjem krivičnih djela što je glavni oslonac zatvaranja, nego su usmjerene na modifikovanje namjera počinitelja da ne čini krivična djela. Tradicionalno su tri kanala za redukciju kriminaliteta od kojih su prve dvije vezane za zatvaranje i one su¹⁴ :

¹⁴ F. Drago, R. Galbiati "Indirect Effects of a Policy Altering Criminal Behaviour: Evidence from the Italian Prison Experiment", *The Institute for the Study of Labor (IZA) in Bonn*, Discussion Paper No. 5414 December 2010, 1.

- Inkapacitacija putem micanja iz zajednice osoba koje vrše krivična djela;
- Rehabilitacija putem mijenjanjem individualnih stavova i sklonosti izvršenju krivičnih djela;
- Odvracanje bazirano na cost-benefit analizi, čime se manipulacijom oportunitetnim troškovima čini neisplativim počinjenje krivičnog djela počinocu.

Što se tiče zatvaranja i inkapacitacije imamo istraživanja koja pokazuju da se od kažnjavanja ne mogu očekivati efekti zastrašivanja na kratki rok i da je odvracanje nestabilan, dinamičan proces koji je povezan sa represijskom aktivnošću i po vremenu, prostoru, dinamici i intenzitetu. Visoka vjerovatnoća kažnjavanja je povezana sa visokom vjerovatnoćom otkrivanja krivičnih djela, a ono je povezano sa okolnostima koje su bitne za izvršenje krivičnih djela. Svi ovi elementi utiču kako na strategijsko viđenje represije i rizika kod počinjenja djela u svijesti kriminalaca tako i u svakom konkretnom slučaju počinjenja djela i vjerovatnoće da će biti uhvaćeni što utiče na to da učinilac odustane bar za izvjesno vrijeme od izvršenja tog djela ili sličnih djela.¹⁵

Odvraćanje bazirano na cost-benefit analizi je manipulacija oportunitetnim troškovima što čini neisplativim počinjenje krivičnog djela počinocu, jer mu se kao prepreke stvaraju neke opasnosti koje su indicirane predkrivičnom situacijom. Postojanje kamere u banci nije opasnost samo po sebi za učinoca, ali mu indicira da ukoliko bez maske uđe može kasnije biti prepoznat i uhapšen. Svi počinioци nastoje da percipiraju okolnosti koje će dovesti do povećanja rizika. To su policijske patrole, psi čuvari, metal detektori, naoružani čuvari, alarmi, kamere, naoružana žrtva koje će se braniti ili žrtva koja će se naknadno osvetiti ili

¹⁵M. Cusson, SITUATIONAL DETERRENCE: FEAR DURING THE CRIMINAL EVENT, School of Criminology and International Center for Comparative Criminology, University of Montreal, http://www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_01/03cusson.pdf

uzeti pravdu u svoje ruke i predstavljaju opasnosti sa kojom se mora računati. Ali da bi došlo do odvrćanja mora usljed takvih mjera doći i do otkrivanja i kažnjavanja učinilaca. Treba imati na umu da strah ima svoje granice odnosno granice svojih efekata. Strah koji djeluju prije izvršenja krivičnog djela uvijek ne odvraća od izvršenja krivičnog djela jer kriminalci nastoje da prevaziđu opasnosti boljom taktikom izbjegavajući otkrivanje kao i da se postepeno navikavaju ili su predodređeni za velike količine straha i opasnosti koje mogu podnijeti.

Vratimo li se na kažnjavanje kao osnovnom instrumentu kaznene politike zaključit se može da je:

1. kažnjavanje koje je sistematski aplicirano sa ciljem da intenzivira politiku i pravosudnu aktivnost će rezultirati efektom u visokom postotku prestupnika koji su kažnjeni (direktno iskustvo kažnjavanja) i u visokom postotku potencijalnih počinitelja koji znaju osobe koje su kažnjene (indirektno iskustvo kažnjavanja).
2. Što je veći broj počinitelja koji direktno ili indirektno osjete kažnjavanje to će veći rizik od kažnjavanja biti prepoznat, odnosno više će biti u svijesti.
3. Što je veći pretpostavljeni strah od kažnjavanja manje kriminala će biti počinjeno. Percepcija kažnjavanja je neophodan link između objektivne veličine označene kao vjerovatnost kažnjavanja i poštovanja zakona.¹⁶

Pokazalo se da nagli udar kriminalne politike u vidu povećanja rizika u kažnjavanju ima gotovo momentalni uticaj u redukciji ciljanog kriminala. Ali, kada se mjeri razina kriminala na nivou godine ima male efekte. Trenutne karakteristike situacije vezane za kriminal utiču na odluku počinioca da donese racionalne poslovne odluku u djelovanju i to sigurno

¹⁶M. Cusson, SITUATIONAL DETERRENCE: FEAR DURING THE CRIMINAL EVENT, School of Criminology and International Center for Comparative Criminology, University of Montreal, 59,60. http://www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_01/03cusson.pdf

nisu informacije iz prošle godine koje se odnose na grad u cjelini, nego na susjedstvo u kojem djeluju i na situaciju u njoj u gotovo realnom vremenu. Kada govorimo o ulozi sankcija u odvratanju ne smije se ostati samo na ulozi sudova koji ih izriču (dominantno kazne kako po vrsti tako i strogosti), nego je od ključnog značaja ono što im prethodi, a to je djelatnost policije koja određuje vjerovatnosti otkrivanja djela i počinioca, pa time i vjerovatnost sankcija. Alokacija policijskih resursa i upotreba metoda provođenja zakona i istraživanja krivičnih djela dramatično povećava stopu otkrivenosti krivičnih djela i hapšenja što odvrća od činjenja krivičnih djela

Makro nivo kriminala posmatramo kroz statistiku ili kroz stope kriminala i tu se postavlja važno pitanje, da li postoji veza između budžetske potrošnje na policijske snage i stope kriminala. Većina ljudi je uvjerena da je nivo kriminala povezan sa bolje opremljenom policijom, brojnijim zatvorima. Potrošnja novca na prevenciju kriminala i policiju je povezana je sa odlukama političara da daju veća sredstva krivičnom pravosuđu. Na efikasnost utiču i neki faktori koje možemo označiti nefunkcionalnost aparata bez obzira da li je on ishodovan nefunkcionisanjem ili opstrukcijom državnog aparata ili se pravda lošom procjenom na stratejskom nivou.

Da bi smo vidjeli kako organi represije procjenjuju ključne faktore koji utiču na kriminal moramo pogledati neka od empirijskih istraživanja koja su provedena. Rangiranjem faktora koji utiču na efikasnost rada policije i koji je sačinjen učešćem 500 policijskih šefova u 2008. godini u SAD od strane R.T. Strategies of Washington, DC. došlo se do zaključka između ostalog da: šefovi policija navode kao dominantne faktore koji utiču na efektivnu policijsku djelatnost sprovođenja zakona: nedostatak resursa za agencije 20%, upotreba droga i alkohola kao kriminogenog faktora sa 20%, problemi u porodici i problemi sa odgojem i zlostavljanjem djece 14%, nedostatak programa za rad sa mentalnim problemima 12%, pretrpanost sudova 7%, neefiksan progon i suđenje 6%, dostupnost oružja

u velikim količinama 5%, bande 3%, nedovoljna primjena smrtne kazne 2%.¹⁷ Faktori koji utiču na stopu kriminala, a koji nemaju ništa sa krivičnim pravosuđem¹⁸, ali utiču na tržište rada bilo legalno ili ilegalno, a time i na kriminal su: a) demografske promjene kao jedna od najvažnijih komponenti i čine je dobna struktura populacije. Što je manje mladih ljudi u populaciji logičnije je očekivato da će biti manja stopa kriminala, b) brza pomjeranja grupa u populaciji i rast gradova otežava policiji socijalnu kontrolu, a sa druge strane ima tzv. prolaznu populaciju kao uzrok devijacija. Ovaj faktor je značajan kod uključivanja ekonomskog i političkog bunta u politički kriminal, c) ekonomski uslovi i ritam kako ekonomija oscilira tako je prati i stopa kriminala. Kako se ljudi pomjeraju iz legalne ekonomije ka sivoj ili crnom tržištu da bi preživjeli to se pomjera i statistika kriminala.

Četiri su kategorije kriminala kojim možemo bar za potrebe ovog rada podijeliti cjelokupni kriminalitet i tu podjelu ćemo koristiti za predmet diskusije u kontekstu odvratanja i faktora koji utiču na njega u ovom radu. To su politički kriminal i kriminal bijelog okovratnika o kojem smo nešto govorili u prethodnom poglavlju jer je on vrlo specifičan, zatim nasilni kriminal, kriminal protiv imovine i kriminal bez žrtve. Kriminal bez žrtve je kriminal u kojem nema zvanične žrtve koja pokreće istragu i to je područje pogodno za crno tržište, tržište drogom, prostitucijom, i sličnim robama i uslugama, kao i kriminalnim biznisima.¹⁹ Kriminalna statistika je usmjerena prije svega na nasilni i vidljivi imovinski kriminalitet.

Nepoznavanje prave statistike čini da je slika kriminala maskirana i sasvim pogrešna, gotovo stereotipna. Usljed nedostataka prave slike

¹⁷ LAW ENFORCEMENT AND THE DEATH PENALTY, Death Penalty Information Center, 2013, <http://www.deathpenaltyinfo.org/law-enforcement-views-deterrence>

¹⁸ R. Long, Crime and Deterrence, 2008, Lecture Notes - Del Mar College, <http://dmc122011.delmar.edu/socsci/rlong/intro/crime.htm>

¹⁹ R. Long, Crime and Deterrence, 2008, Lecture Notes - Del Mar College, <http://dmc122011.delmar.edu/socsci/rlong/intro/crime.htm>

kriminaliteta javljaju se problemi kod određivanja kriminaliteta kao individualne i socijalne pojave. Kriminološke škole i škole krivičnog prava imaju fokus na uzrocima kriminaliteta, pojavnim oblicima kriminaliteta, i reakciju na kriminal kao svojevrsno preuzimanje uloge kriminalne politike. Posljedično njihovi stavovi su filozofski - dogmatsko postavljeni, vrlo prihvatljivi logici, ali u praksi je vrlo malo pokušano empirijski potvrđivanje ovih teza.

Nemogućnost objašnjavanja kriminaliteta preko jedne jedinstvene teorije i tačno definisanih uslova koji utiču na njega na mikro (individualnom) ili makro (socijalnom) planu posljedično stvara u svijesti većine ljudi sliku kriminaliteta kao nečeg iracionalnog i potpuno neobjašnjivog, osobito kada je on depersonaliziran i pretvoren u nešto što bi se označilo kao kriminalna država, propala država, država kriminala. Nužno je stoga analizirati put kojim mora proći određeni počinitelj da bi dospio u zatvor. Statistika kriminaliteta u SAD pokazuje da od 1000 djela koja su počinjena 540 su prijavljena policiji, 65 vode do lišenja slobode, 36 počinitelja su osuđeni, 17 su osuđeni na zatvor, 3 su osuđeni na više od jedne godine zatvora.²⁰ Tu se sada govori o selekciji kriminaliteta i učinilaca.

Kada govorimo o selekciji kriminaliteta i o tome da zatvorska populacija ne odražava pravu sliku osoba koje čine krivična djela potrebno je uzeti u obzir put selekcije kriminaliteta. Prvu selekciju vrše žrtve, drugu nadležna tijela koja procjenjuju da li je i koje krivično djelo počinjeno kao i sudovi koji odlučuju o sankcijama, npr. kroz sporazum o priznanju krivnje za lakša djela.

Na prijavu krivičnog djela utiče ozbiljnost krivičnog djela, vidljivost

²⁰ R. Long, *Crime and Deterrence*, 2008, Lecture Notes - Del Mar College,
<http://dmc122011.delmar.edu/socsci/rlong/intro/crime.htm>

djela, kao i status počinioca u odnosu na žrtvu, socijalni status koji se ogledu u klasnom status što osobama daje privilegije u toku postupka. Klasni status utiče na vidljivost i vrstu kriminala (privredni kriminal nasuprot, kriminalnog biznisa (droga, prostitucija) ili uličnog i nasilnog kriminaliteta (razbojništva)), kroz kvalifikaciju i stigmatizaciju učinioca i djela dajući mu odgovarajuće društveno značenje. Klasni i socijalni status ne utiče samo na selekciju kriminaliteta u njegovoj klasifikaciji nego i na početne uslove koji se javljaju kao snažni kriminogeni faktori. Pristup tržištu rada kao i socijalna zaleđina utiču na zasnivanje zaposlenosti, kvalitete zaposlenosti, njegove održivosti kao i nekih drugih privilegija poput obrazovanja, bogatstva ili siromaštva itd. Nezaposlenost je provodnik i induktor za kriminal, naročito kriminal maloljetnika koji se u adolescenciji javlja gotovo kao sastavni dio ponašanja muškaraca i njihovog odrastanja i potvrđivanja. Pošto je kriminal dominantno patološka pojava muškaraca koja se kod njih javlja još u dobi maloljetstva, koji spoznaju socijalnu kontrolu i granice ponašanja, da bi sa punoljetstvom on dramatično opao u toj populaciji. Iz toga se može izvući zaključak da se na kriminal može uticati manipulacijom vanjskim makro i mikro varijablama. „Statistika pokazuje da kriminal uzlijeće tako visoko za vrijeme adolescencije da participacija u delinkvenciji se pokazuje kao dio normalnog života tinejdžera. Do dobi od 18 godina vjerovatno 90% mladih muškaraca participira u delinkventnim aktima i približno polovina bude lišena slobode za nesaobraćane prekršaje do tridesete godine. U dobi od 18 godina samo 50% do 60 % mladih ljudi je povezano sa kriminalom i manje od 10% bude lišeno slobode do 30 te godine.”²¹

Neka od tih objašnjenja su da su maloljetnici svjesni posljedica prestanka važenja zakonodavstva za maloljetnike i početka primjena

²¹ R. Witt, A. D. Witte, Crime Causation: Economic Theories - Economic Model Of Criminal Behavior: Basic Theory, Extensions Of The Basic Model, A Brief Sketch Of The Empirical Evidence On The Supply Of Crime, <http://law.jrank.org/pages/802/Crime-Causation-Economic-Theories.html>

zakona koji važe za punoljetne osobe. Ti zakoni su strožiji što nas navodi na zaključak da odvracanje prijetnjom kaznom odnosno generalna prevencija nije samo doktrina, nego kod maloljetnika ona stvara učinak. Slučaj se komplikuje kada se slična situacija pogleda u odnosu na punoljetne osobe i kada se shvati da većina krivičnih djela je počinjena od strane povratnika ili recidivista, što vodi zaključku da generalna prevencija sada ne funkcioniše. Gotovo sve kriminološke škole se slažu da se: kriminalno ponašanje uči kroz interakciju i komunikaciju sa drugima, učenje se vrši unutar bliskih grupa osoba i to kao učenje tehnika kriminalnog ponašanje, a sa time motiva i opravdanja za kriminalno djelovanje za sebe i za druge. Da bi posmatrali efekte specijalne prevencije moraćemo se usmjeriti na recidiviste, dok generalnu prevenciju možemo posmatrati preko porasta osoba koje su počine krivično djelo prvi put.

I upravo na tome se temelji drugi pristup rješavanja problema kriminaliteta, a koji je vezan za zatvaranje poznat pod imenom rehabilitacija. Realizuje se putem mijenjanjem individualnih stavova i sklonosti izvršenju krivičnih djela i povezan je sa nizom individualnih i društvenih faktora. Kako nekažnjavanje počinioca čini da kriminal postane zarazan u društvu jer i drugi bi da se okoriste “lakom lovom” jer nisu ništa manje pametni, tako i kažnjavanje čini da se drugi suzdrže od činjenja krivičnih djela kada se “odere jarac” i naplati poštena kazna. Svrha kazne po Beccariji ne smije da muči i mori biće obdareno osjećajima, niti da povrați prethodno stanje kao da zločin nije izvršen (...) svrha kazne nije ništa drugo nego sprječavanje krivca u izazivanju novih šteta građanima i odvracanje drugih da ne čine slična zlodjela”²². Vrlo brzo su njegove ideje našle mjesto u novim kodifikacijama u 18. vijeku. Feuerbach i idejni prethodnici su u Njemačkoj uticali na krivičare. Na njih su uticaj izvršili predstavnici njemačkog filozofskog idealizma – Kant i Hegel. Oni kritikuju

²² Đ. Ignjatović, *Teorije u kriminologiji*, Beograd, 2009, 20

utilitarizam i suprostavljaju je u ideji retribucije (uzvratanja). Po Hegelu utilitaristi zanemaruju moralni i pravni aspekt kazne. Jedini smisao kazne po Kantu je ponovno uspostavljanje moralnog poretka, koji je narušen izvršenjem krivičnog djela, odmazdom kojom se upostavlja jednakost krivičnog djela i kazne. Princip se zasniva na apsolutnoj pravednosti, a ne nekoj budućnosti. Samim tim oni su u suprotnosti sa utilitarističkim gledištem po kojem se kažnjava radi sprječavanja činjenja djela u budućnosti u interesu društva. Time je Kant na području krivičnog prava ostao usamljen kao i njegov uticaj. Svrha kažnjavanja je njavažnije pitanje cijelog krivičnog prava jer ta svrha određuje primjenu svih drugih instituta krivičnog prava. Krajnja svrha odnosno cilj kazne i svih krivičnih sankcija je u suzbijanju kriminaliteta. Kazna treba da jača moral društva i kroz prosvjetiteljsku ulogu društvenu disciplinu. Zvanične statistike kriminaliteta nisu u potpunosti tačne. Većina kriminaliteta ostaje neprijavljena, odnosno nedetektovana od strane zvaničnih organa, i to se prije svega odnosi na kriminal bez žrtve.

Beccarija doktor prava “smatara se ne samo osnivačem Klasične škole nego i krivičnih nauka uopšte” i smatra da kazna mora odgovarati stanju naroda, da ne bude nasilje, javna, brza, nužna, što je moguće manja, primjerena djelu i zakonom određena. Insistira na prevenciji krivičnih djela kažnjavanjem i samo tada kazna ima svoju svrhu. Ljudskim zakonima ne mogu se spriječiti krivična djela, ali suzbijanje tih zločina se može učiniti samo ako su ljudi slobodni, ako osjećaju slobodu, ako se boje zakona, ako su zakoni jednostavni i jasni, ako su u interesu svih, a ne samo nekih skupina, da postoje dobri sudovi, da se u narodu proširuje znanje, nagrađuje krepost, stalno širi odgoj, da se poboljšavaju uvjeti života, i da se građani izjednačavaju u materijalnom i moralnom pogledu.²³

²³ F.Bačić, *Kazneno pravo*, Zagreb, 1998,45

„Kažnjavanje se od vještine izazivanja nepodnošljivog bola pretvorilo u ekonomisanje ukinutim pravima. Ako je pravosuđu još potrebno da upravlja tijelom osuđenika, to će se vršiti izdaleka, na prikladan način, u skladu sa strogim pravilima i sa nekim mnogo „višim“ ciljem. Posljedica te novonastale uzdržanosti jeste da dželata, neposrednog anatoma patnje, zamjenjuje čitava četa stručnjaka: nadzornici, ljekari, kapelani, psihijatri, psiholozi, vaspitači; već samim svojim prisustvom kraj osuđenika, oni pravosuđu pjevaju pjevaju hvalospjeve koji su mu potrebni i jamče mu da tijelo i bol nisu krajnji ciljevi njegove kaznene djelatnosti.... To je utopija pravosudne čednosti: oduzeti život a ne nanijeti bol, lišiti svih prava a ne izazvati patnju, izvršiti kaznu a učiniti je bezbolnom.“²⁴

Maloljetnici i promjena u njihovom ponašanju sa punoljetstvom daje nadu da se može djelovati kaznenom politikom. Međutim preciznih modela još nema. Jedno od objašnjenja bi moglo da bude da maloljetnici u dobi od 18 godina nalaze se na raskrsnici života i da im se iz srednjoškolske dosade otvaraju novi horizonti odrastanja i nove prilike za samodokazivanje, od fakulteta, radnog odnosa, ženidbe do slobode da sa tim pretpostavkama čine život potpunijim i u uskladu sa njihovim željama i mogućnostima, preuzimajući više ili manje kontole nad istim životom. Istina upravo oni koji imaju izbora imaju veće šanse da izađu iz vandalizma i kriminaliteta prije nego on postane njihova sudbina ili možda kroz socijalizaciju i obrazovanje se osposobljavaju za nešto drugačiji kriminal od onog kojeg čine pojedinci koji ostanu na ulici. Ovdje govorimo o kriminalitetu profesionalaca ili bolje rečeno devijantnost u području njihove profesionalne djelatnosti - kriminal bijelog okovratnika (ljekari,advokati itd).

Iz navedenog postavlja se pitanje da li je kriminal racionalni izbor kao što su to izbori u bilo kojoj poslovnoj djelatnosti ili bilo kojoj drugoj

²⁴ M. Fuko, *Nadzirati i kažnjavati- nastanak zatvora* , Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, Novi Sad, 1997, 14.

životnoj odluci i da li se može sačiniti model koji bi opisao takvo ponašanje, a koji bi bio u skladu sa dosadašnjim teorijskim postavkama i empirijskim istraživanjima. Sociološka istraživanja su fokus bacila na odnos pojedinca sa društvom kroz dinamičku komponentu tog odnosa, a psihološka istraživanja naglasak stavljaju na uzroke devijantnosti i subnormalnosti u ličnosti osobe, ali i jedna i druga nisu napravile koristan model za predviđanje individualne sklonosti za počinjenje djela kako bi se na osnovu toga mogla poduzeti neka intervencija.²⁵

Criminal Triad Theory (“CTT”) je imala namjeru da poveže ove dvije nauke i naprave sliku ključnih faktora koji predstavljaju individualni rizik. Sociološki-eksterni faktori ili makro varijable postaju interanlizirani kroz dječije okruženje utičući na devijantno ponašanje

Sušтина ovog modela je proces izgradnje internog sistema odvrćanja od počinjenja krivičnog djela i uključuje rani moralni razvoj, vezanosti tokom djetinjstva za roditelje, moralnog razvoja u sredini i u kasnom djetinjstvu i formiranje identiteta za vrijeme adolescencije, što doprinosi djetetovoj sposobnosti da se samostalno odvrati od kriminalnog ponašanja kada je uključen u dinamičku međugru između unutarnjih i vanjskih varijabli tako da to za njega predstavlja iskušnje. Ovaj sistem omogućava pravilno razumjevanje psihe čovjeka, a time i kriminoloških teorija posebno terorije odvrćanja radi pomoći takvim osobama. Polazište ove teorije je čvrsta veza između novorođenog djeteta i njegovo skrbnika koji kreira u njemu osjećaj sigurnosti kao neku vrstu emocionalne garancije u situaciji kada se beba nalazi u nevolji. Djeca koja su iskusila manji strah od fizičke mogućnosti da budu povrjeđena u fazi adolescencije osjećaju manji strah od emocionalne ugroženosti što dalje otvara vrata za izgradnju interpersonalnih veza i odnosa. Nepažljivo roditeljstvo kod njih stvara strah koji se kasnije manifestuje kroz neuspjeh

²⁵ W. Harmening, Criminal Triad Theory: Internal Deterrence System
http://www.psychwiki.com/wiki/Criminal_Triad_Theory:_Internal_Deterrence_System,

da napuste dom, da izgrade emocionalnu i fizičku nezavisnost i socijalne kompetencije. Produkt takvih odnosa je osoba koja je pretjerano vezana za druge osobe ili koja nema nikakve emocionalne veze zavisnosti prema drugim ljudima kao potpuno egocentričnim osobama. Suprotno od internog sistema odvracanja o čemu govori gornji pasus, prva stvar sa kojom se osoba u životu susreće je neodobravanje ponašanja od strane drugih. To neodobravanje kod osobe stvara osjećaj straha od gubitka veze sa drugima –porodicom prijateljima i drugim važnim osobama. U ovom slučaju govorimo o socijalno orjentiranom mehanizmu odbracanja. Ova sistem odvracanja je u osnovi odvracanja koje koristi djelimično i odvracanje u krivičnom pravu.

Djeca koja su iskusila djetinjstvo sa osobama koje su ih uznemiravale ili imale autoritarne roditelje ne osjećaju taj strah od gubitka tih veza jer nisu ni imali takve veze, dok, kod osoba koje imaju pretjerane veze sa bitnim ljudima to se manifestuje u strahu od napuštanja. Djeca bez izgrađenih emocionalnih veza odnose među ljudima vide kao egocentrične odnose ili interese koji se nameću silom, verbalno ili fizički.²⁶ Pitanja na koje adolescent mora odgovoriti kako bi definisao ko je on i kakao bi ušao u svijet odraslih su sljedeća: pitanje kojim zanimanjem želi da se bavi i u kakvu vrstu intimnih odnosa želi da bude uključen, kao i u koju vrstu vjerovanja želi da bude uključen. Kako se identitet bude razvijao a razlika između onoga kako sebe vidi (idealna željena slika sebe samog) i onoga kakav jeste u stvarnosti bude sve uža dolazi do normalnog razvoja, a ako je ta razlika šira dolazi do prezira. Identitet se gradi na temelju privrženosti i moralnih vrijednosti. Četiri su moguća ishoda kako se pojedinac vidi u kombinaciji sa tim kako ga društvo vidi. Prvi ishod je

²⁶ W. Harmening, Criminal Triad Theory: Internal Deterrence System
http://www.psychwiki.com/wiki/Criminal_Triad_Theory:_Internal_Deterrence_System,

Criminal Triad Theory: Internal Deterrence System

poželjan da se slika koju mlada osoba ima se poklapa sa zahtjevima društva i u tom slučaju mehanizam samoodvraćanja postoji. Drugi ishod je u slučajevima kada osoba zna koja su očekivanja društva, ali njena slika se ne poklapa sa tim jer ima osjećaj manje vrijednosti, pa iako ima mehanizam odvraćanja osoba usljed osjećaja niže vrijednosti se može uvući u kriminal. Treći ishod imamo kod antisocijalnih osoba koje imaju svoj identitet, ali je suprotan očekivanju društva i ovdje odvraćanje ne funkcioniše, jer osobe jasno imaju sliku identiteta kojeg žele da imaju, a to je idelano viđenje sebe kao kriminalca. Svako djelovanje u ovom pravcu samo je potvrda vlastitog identiteta i nije ih briga šta ostali misle i to su primjeri psihopata. Četvrti ishod je deficijentni ili manjkavi identit koji se manifestuje kroz pojavu da osoba nema niti želi da ima jasnu sliku kako sebe vidi niti je interesuju stavovi društva, pa prema tome ona je zadovoljna sobom i ne funkcioniše nikakvo odvraćanje. Od četiri moguća ishoda samo jedan ima unutrašnji mehanizam odvraćanja. Taj mehanizam zasniva se na konzistentnom viđenju sebe unutra društva i ako je pri tome najmanja moguća razlika između onoga kako sebe osoba vidi i onoga šta je ona u stvarnosti. Izgradnja unutrašnjeg sistema odvraćanja se zasniva na tri dimenzije i preko tri odvojena sistema odvraćanja: prvi je socijalni sistem odvraćanja o kojem smo već rekli, a koji se provodi se kroz neodobravanje od strane dragih osoba i gubitka njihove privrženosti preko institucija društva i šire socijalne reakcije. Drugi nivo se zasniva na moralnom odvraćanju. Moralni sistem odvraćanja koji se razvija u prvih 24 mjeseca rasta djeteta kada se razvija osjećaj krivnje koji stvaraju roditelji kod djeteta zbog njegovog ponašanja, a sa time i osjećaj empatije ili saosjećanja sa emocijama drugih ljudi. Time se uspostavlja balans između osjećaja dvije sile: težnje za moći nad drugim ljudima i osjećaja altruizma za druge ljude. Treći sistem se gradi kroz izgradnju vlastite idealne slike koju neko želi da ostvari u vanjskom svijetu, odgovorom na pitanje šta sam ja da bi nakon toga unutrašnji mehanizam činio sve da se ta slika ne naruši u očima drugih ljudi.

Do počinjenja djela će doći kada neka od dva sistema odvratanja ne funkcionišu, a treći sam po sebi nije dovoljan da bude kočnica u činjenju djela. Osoba koja je sklona počinjenju djela npr. pedofilije zbog nagona onoga trenutka kada ne bude vanjske prepreke će pokušati realizovati nagon jer moralna kočnica nije dovoljno jaka, a ni treća ograda u smislu straha od gubitka veze sa drugim ljudima kao zadnja odbrana najčešće neće biti dovoljna da sputa učinioca. Criminal Triad Theory pokazuje koje osobe bi mogle počiniti krivično djelo s obzirom na nerazvijenost internog sistema odvratanja. Strah od gubitka slobode može ostvariti efekat odvratanja, ali i osobe bez kriminalne ličnosti mogu počiniti krivično djelo kada su vanjske okolnosti takve da se ne mogu suzdržati. Problem postaju one osobe koje izgube svaki strah od zatvaranja ako ponavljaju djela i ako ostvaruju materijalnu ili psihološku korist iz njih.²⁷

U pogledu gore rečenog jedino zatvaranje izgleda ima mogućnost da blokira postizanje ciljeva, uklanjanje pozitivne stimuluse i uvođenje negativnih stimulansa.²⁸ S druge strane kriminolozi smatraju da zatvori djeluju negativno na učinitelje jer ne utiče na počinitelje kroz osuđivanje djela nego kroz osuđivanje osoba i stigmatiziranje kao zlih bez izgradnje personalnih i stručnih odnosa uz prekid postojećih odnosa što dovodi do prekida životno važnih relacija za zaposlenje, individualnih veza i vodi daljenjem odbacivanju. Ovdje je riječ o socijalnom neodobravanju koje je opšte prihvaćeno u kaznenom sistemu bez naglaska na razvijanje samo neodobravanja koje se manifestuje u strahu od gubitka podrške onih do koji do kojih mu je stalo u životu. Samo neodobravanje sprječava počinjenje djela i djeluje preventivno dok socijalno neodobravanje

²⁷ Više : W. M. Harmening, *THE CRIMINAL TRIAD: Psychosocial Development of the Criminal Personality Type*, Charles C. Thomas Publisher, 2010.

²⁸ J. Anderson, *The Effectiveness of Imprisonment as a Deterrence-based Criminal Justice Response*

– Crime Prevention and Criminal Justice Policy, 2005, <http://www.readbag.com/web-viu-ca-crim-student-s-wu-deterrence-theory>

slijedi nakon djela. Ozbiljnost kažnjavanja kao komponenta odvraćanja nema odlučujući uticaj na odvraćanje za razliku od izvjesnosti kažnjavanja pod uslovom da je prati brzina.²⁹

Odvraćanje u suštini se zasniva na obeshrabrivanju, ali taj proces je suštinski individualan uprkos doktrini. Neki i pored toga što će morati da razmisle o posljedicima uvažavajući sve rizike i strožije sankcije ipak će počiniti krivično djelo. O tome ćemo diskutovati kroz primjer sljedećeg empirijskog istraživanja. U Italiji je iznenadno nastupila jedna prilika za istraživanje ove oblasti na vrlo egzaktan način. Promjena zakona u Italiji je bila prilika da se izuče efekti dužeg zatvaranja na počinjenje budućih krivičnih djela. U Italiji je usvojen Collective Clemency Bill koji je dopustio da se puste na uslovnu slobodu zatvorenici koji imaju manje od tri godine preostale kazne zatvora. Ukoliko bi ovakva osoba učinila krivično djelo u periodu od pet godina kazna za novo djelo bi se dodala kazna ostatku ranije kazne. Ovo je bila prilika da se studiraju direktni efekti prijetnjom strožijom kaznom na stopu povrata za bivše zatvorenike. Čak i malo povećanje u očekivanoj kazni kao što je samo jedan mjesec pokazalo se dovoljno da ograniči recidivizam, blago od 1,3%. Povećanjem očekivane kazne zatvora za 50% trebalo bi reducirati recidivizam u postotku od oko 35% u sedam mjeseci. Postoji značajan izuzetak u efektu odvraćanja. Do te spoznaje se došlo empirijskim istraživanjem. Zatvorenici koji su osuđeni za najozbiljnije zločine nisu pod efektom odvraćanja dugim kaznama, uopšte. Najopasniji kriminalci nisu odvraceni prijetnjom najoštrijim kaznama. Italijanski istraživači su našli da efekat odvraćanja ima najveći efekat kod nekih zatvorenika i to za neka djela za koja su izdržali dio kazne. Takođe, utvrđena je veza protoka vremena i dužine kazne koja je ostala sa recidivizmom. Veza je negativna, što znači da sa protekom vremena povećava se stopa recidivizma, odnosno povećava se stopa onih koji se vraćaju u kriminal, a

²⁹J. Anderson, The Effectiveness of Imprisonment as a Deterrence-based Criminal Justice Response

– Crime Prevention and Criminal Justice Policy, 2005, <http://www.readbag.com/web-viu-ca-crim-student-s-wu-deterrence-theory>

imali su duži ostatak uslovne kazne. To bi značilo da je Kant ipak bio u pravu pogotovo kada rehabilitacija osuđenih se odvija u prenatrpanim zatvorima uz sve ograničavajuće okolnosti zatvorskih sistema.

Jedini smisao kazne po Kantu je ponovno uspostavljanje moralnog poretka, koji je naruše izvršenjem krivičnog djela, odmazdom kojom se upostavlja jednakost krivičnog djela i kazne. Princip se zasniva na apsolutnoj pravednosti, a ne nekoj budućnosti. Samim tim oni su u suprotnosti sa utilitarističkim gledištem po kojem se kažanjava radi sprječavanja činjenja djela u budućnosti u interesu društva.

Time tvrdimo da Kant na području krivičnog prava iako je ostao usamljen kao i njegov uticaj ipak mogao imati pravo.

ZAKLJUČAK

Nepoznavanje prave statistike čini da je slika kriminala maskirana i sasvim pogrešna, gotovo stereotipna. Komparacijom akademskih i empirijskih analiza kriminaliteta i medijskog predstavljanja žrtava i kriminaliteta može se doći do zaključka da su mediji dramatično promijenili pogled na žrtve i kriminal. Posljedično imamo pretjerano tretiranje, nedovoljno tretiranje ili pogrešni prikaz specifičnih žrtava i pojedinih krivičnih djela. Od 19. vijeka kriminal postaje predmetom istraživanja različitih nauka. Fokus istraživanja je nužna mjera kazne i elemenat čovječnosti i taj problem ekonomisanja kaznom postaje i danas pitanje. U takvoj situaciji brojni podsistemi kao što su javna uprava, policija, sudstvo, mediji tretiraju kriminal ili ovakava štetna ponašanja u širokom smislu na različite načine nesposobni da imaju usaglašeno djelovanje otvarajući prostor za sve oni koji djeluju na principu moralnog hazarda, odnosno ponašanja koje postaje predvidljivo da se za njega neće odgovarati nego će se troškovi takvog ponašanja prebaciti na neke druge grupe u društvu, najčešće poreske obveznike ili građane. Iz toga proizilazi da svaki društveni sloj generalno ima zonu tolerisanog ilegalizma koji je postoji kao nekakav regularni izuzetak u obliku privilegija koje se radi

mira u kući ne suzbijaja i u simbiozi dovodi do cvjetanja ukupnog kriminala.

Profil policije se dramatično mijenja u poslednjih nekoliko decenija. Kontrola kriminaliteta je najvažnija funkcija policije pored drugih brojnih funkcija. Osnovni zadaci uniformisane policije su održavanje javnog reda i mira, zaštita ljudi i imovine. Niti jedan drugi segment policije nije uključen u rješavanje ključnih policijskih problema kao uniformisana policija i to kroz patrolnu djelatnost. Oni u svom radu identifikuju kriminalne aktivnosti, identifikuju žrtve, svjedoke, obezbjeđuju dokaze, i po mogućnosti provode određni nivo istrage koja se kreće od neznatnog do ključnog doprinosa mjerenu lišenjem slobode počinioca, pronalaskom stvari i dokaza, prikupljanjem obavijesti, radom u zajednici, pa sve do korištenja informatora. To otvara prostor da će slučaj biti uspješno riješen u kasnijem sudskom postupku. Osnovni smisao upotrebe uniformisanih patrolnih policajaca u preliminarnim istragama je da je njihov broj neuporedivo veći u odnosu na pripadnike kriminalističke policije i kao takvi većinu slučajeva mogu riješiti brže i jeftinije. Policija je kompleksna organizacija što znači da ima više od jednog cilja i više segmenata svoje djelatnosti, od kontrole saobraćaja do najvažnijeg segmenta kontrole kriminaliteta. Segment kontrole kriminaliteta se najčešće procjenjuje kroz stopu lišenja slobode, naročito u slučajevima ozbiljnog kriminaliteta. Istraživanja su pokazala da je najveća stopa otkrivenosti u slučajevima ubistava, zatim slijede silovanja i napadi, dok su razbojništva, provale u stanove, teške krađe i krađe na najnižem nivou efikasnosti otkrivanja iz razloga što se policija u svom radu najviše oslanja na žrtvu, brzinu prijave i njenu sposobnost identifikacije koja u slučajevima kada motiv ličnih odnosa ne postoji postaje komplikovan za riješiti i dokazati.

Vrlo rašireno shvatanje je da su rukovoditelji u policiji kao i u bilo kojoj drugoj organizaciji ključni element od kojeg ovise performanse organizacije. U studijama koje su provedene, a prema rezultatima istraživanja vrlo malo performanse rukovoditelja igraju ulogu u

napredovanju i vrlo je malo onih rukovoditelja koji su napredovali jer su proveli organizacione ili druge promjene. Iako policija za zajednicu radi sada mnogo širi krug poslova nego što su to borba protiv kriminala i održavanje reda od policije se traži da bude spremna da odgovori na sve kritične incidente i da bude u stanju da građanima da informacije o gotovo svim događajima. Odlučivanje o ovome utiče na dislokaciju resursa i prioriteta u radu uključujući i potrebu za bolje obrazovanim pojedincima. Obrazovanost je ključna u slučajevima policijske diskrecije kao suštine policijskog posla. Iako ovo djelo dominantno govori o ovlaštenim službenim licima i njihovim postupcima u radu su date i neke opaske na rad tužilaca. Tužilačka diskrecija je često meta napada i mnogo je alternativnih prijedloga kako da se usmjerava i kontroliše tužilački rad, ali za većinu tih modela nedostaju precizne informacije kao bi se mogle kontrolisati tužilačke odluke.

Problem neefikasnosti pravosuđa postaje fokusom značajne pažnje. Danas je unaprijeđeno traganjem za određenim slučajevima kao i povezivanja kompleksnih slučajeva i kriminalističkog procesa. Politika kontrole kriminaliteta košta državu ogromnih resursa, a da pri tome one nema jasnih mjerila učinkovitosti tih programa. Rekli smo da se suzbijanje kriminaliteta vrši na dogmatskom pristupu koji se oslanja na funkcionisanje zatvaranja. Istraživanja alternativnih politika suzbijanja kriminaliteta pokazala su da imaju redukciju kriminaliteta, povećavaju raspon za individualizaciju kazne i specijalnu prevenciju, smanjuju ukupne troškove i jeftinije su od tradicionalne politike zatvaranja. Ove alternativne politike nisu povezane sa inkapacitacijom ili oneposobljavanjem za izvršenje krivičnih djela što je glavni oslonac zatvaranja, nego su usmjerene na modifikovanje namjera počinitelja da ne čini krivična djela. Što se tiče zatvaranja i inkapacitacije imamo istraživanja koja pokazuju da se od kažnjavanja ne mogu očekivati efekti zastrašivanja na kratki rok i da je odvratanje nestabilan, dinamičan proces koji je povezan sa represijskom aktivnošću i po vremenu, prostoru, dinamici i intenzitetu. Visoka vjerovatnoća kažnjavanja je povezana sa

visokom vjerovatnoćom otkrivanja krivičnih djela, a ono je povezano sa okolnostima koje su bitne za izvršenje krivičnih djela. Odvratanje bazirano na cost-benefit analizi je manipulacija oportunitetnim troškovima što čini neisplativim počinjenje krivičnog djela počinio, jer mu se kao prepreke stvaraju neke opasnosti koje su indicirane predkrivičnom situacijom.

Percepcija kažnjavanja je neophodan link između objektivne veličine označene kao vjerovatnost kažnjavanja i poštovanja zakona. Kada govorimo o ulozi sankcija u odvratanju ne smije se ostati samo na ulozi sudova koji ih izriču nego je od ključnog značaja ono što im prethodi, a to je djelatnost policije koja određuje vjerovatnosti otkrivanja djela i počinio, pa time i vjerovatnost sankcija. Alokacija policijskih resursa i upotreba metoda provođenja zakona i istraživanja krivičnih djela dramatično povećava stopu otkrivenosti krivičnih djela i hapšenja što odvrata od činjenja krivičnih djela. Potrošnja novca na prevenciju kriminala i policiju je povezana je sa odlukama političara da daju veća sredstva krivičnom pravosuđu. Ekonomski uslovi i ritam kako ekonomija oscilira prati i stopa kriminala. Kako se ljudi pomjeraju iz legalne ekonomije ka sivoj ili crnom tržištu da bi preživjeli to se pomjera i statistika kriminala. U radu smo izvršili podjelu kriminaliteta na četiri kategorije koristeći tu podjelu za predmet diskusije u kontekstu odvratanja i faktora koji utiču na njega. To su politički kriminal i kriminal bijelog okovratnika, zatim nasilni kriminal, kriminal protiv imovine i kriminal bez žrtve. Kriminal bez žrtve je kriminal u kojem nema zvanične žrtve koja pokreće istragu i to je područje pogodno za crno tržište, tržište drogom, prostitucijom, i sličnim robama i uslugama, kao i kriminalnim biznisima. Kriminalna statistika je usmjerena prije svega na nasilni i vidljivi imovinski kriminalitet. Nemogućnost objašnjavanja kriminaliteta preko jedne jedinstvene teorije i tačno definisanih uslova koji utiču na njega na mikro (individualnom) ili makro (socijalnom) planu posljedično stvara u svijesti većine ljudi sliku kriminaliteta kao nečeg iracionalnog i potpuno neobjašnjivog, osobito

kada je on depersonaliziran i pretvoren u nešto što bi se označilo kao kriminalna država. propala država, država kriminala. Na prijavu krivičnog djela utiče ozbiljnost krivičnog djela, vidljivost djela, kao i status počinioca u odnosu na žrtvu, socijalni status koji se ogledu u klasnom status što osobama daje privilegije u toku postupka. Pošto je kriminal dominantno patološka pojava muškaraca koja se kod njih javlja još u dobi maloljetstva, koji spoznaju socijalnu kontrolu i granice ponašanja, da bi sa punoljetstvom on dramatično opao u toj populaciji. Iz toga se može izvući zaključak da se na kriminal može uticati manipulacijom vanjskim makro i mikro varijablama. Neka od tih objašnjenja su da su maloljetnici svjesni posljedica prestanka važenja zakonodavstva za maloljetnike i početka primjena zakona koji važe za punoljetne osobe. Ti zakoni su strožiji što nas navodi na zaključak da odvracanje prijetnjom kaznom odnosno generalna prevencija nije samo doktrina, nego kod maloljetnika ona stvara učinak. Slučaj se komplikuje kada se slična situacija pogleda u odnosu na punoljetne osobe i kada se shvati da većina krivičnih djela je počinjena od strane povratnika ili recidivista, što vodi zaključku da generalna prevencija sada ne funkcioniše. I upravo na tome se temelji drugi pristup rješavanja problema kriminaliteta, a koji je vezan za zatvaranje poznat pod imenom rehabilitacija. Realizuje se putem mijenjanjem individualnih stavova i sklonosti izvršenju krivičnih djela i povezan je sa nizom individualnih i društvenih faktora.